

บทที่ 5

แนวทางการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ : ปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอน

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดองค์ประกอบหลักของการปฏิรูปการศึกษา 4 ประการคือ การปฏิรูประบบการบริหาร การปฏิรูปหลักสูตร การปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอน และการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษานั้น

เป้าหมายหลักของการปฏิรูปการศึกษาคือ การสร้างคุณภาพของผู้เรียนให้มีคุณภาพมาตรฐานสากล ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพจะต้องคำนึงถึงครูเป็นสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องปฏิรูปการบริหารให้การบริหารและการจัดการเป็นไปอย่างมีคุณภาพ เพื่อเอื้ออำนวยต่อ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอน

หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาไทยในครั้งนี้ก็ คือ การปฏิรูปเนื้อหาและกระบวนการจัดการศึกษาทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดพื้นฐาน หลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนสื่อและเทคโนโลยี ครูและบุคลากรทางการศึกษา และเพื่อให้การปฏิรูปเนื้อหาและกระบวนการเกิดขึ้นได้ ก็จำเป็นต้องปฏิรูปโครงสร้างและกลไกการบริหารและจัดการศึกษาด้วย

สาเหตุที่ต้องมีการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้

ครูผู้สอนส่วนใหญ่เน้นให้ผู้เรียนท่องจำเนื้อหามากเกินไป การเรียนแบบท่องจำเนื้อหาไม่สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะที่เหมาะสม (เช่นการศึกษา เรียนรู้ด้วยตนเองได้ การมีความสุขที่ได้เรียนรู้ การมีฉันทะในการเรียนรู้ การใฝ่รู้ใฝ่เรียน การรู้จักวิธีการค้นคว้าหาความรู้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปองค์ความรู้จากการหาคำตอบในข้อคำถามต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง) จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดวิธีการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในแนวทางที่ถูกต้อง เหมาะสม อันจะสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพเก่าที่ไม่พึงประสงค์และภาพใหม่ที่ต้องการในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้

ในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดผลดีนั้นผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องร่วมมือร่วมใจ และช่วยกันอย่างเต็มที่ เพื่อที่จะลบภาพเก่าๆ เกี่ยวกับการ จัดกระบวนการ การเรียนรู้ที่ไม่พึงประสงค์ และสร้างเสริมภาพใหม่แนวทางใหม่ให้เกิดขึ้น ดังนี้

ภาพเก่าที่ไม่พึงประสงค์	ภาพใหม่ที่ต้องการ
1. ผู้เรียนเป็นผู้รับการถ่ายทอดความรู้ฝ่ายเดียวเป็นส่วนใหญ่	1. ผู้เรียนมีโอกาสที่จะเลือกสิ่งที่ตนเองรู้สึกอยากเรียนและลงมือปฏิบัติร่วมกับผู้อื่น
2. บรรยากาศในการเรียนรู้ที่แจ่มใส มีชีวิตชีวาเกิดขึ้นน้อยครั้ง	2. บรรยากาศการเรียนรู้หลากหลาย ทำทาย และเร้าใจ
3. สื่อต่างๆ ครูเป็นผู้ใช้เพื่อประกอบการบรรยายถ่ายทอดความรู้ นักเรียนมีโอกาสน้อยมาก	3. สื่อต่างๆ เป็นสื่อที่ผู้เรียนใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้
4. กระบวนการถ่ายทอดความรู้เกิดขึ้นในห้องเรียนและในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่	4. กระบวนการเรียนรู้ขยายวงกว้างสู่แหล่งการเรียนรู้นอกห้องเรียนและนอกโรงเรียน
5. ผู้เรียนเบื่อหน่ายการทำกิจกรรมซ้ำๆ	5. การสอนเป็นไปเพื่อเร้าและจูงใจให้เกิดความกระหายใคร่รู้
6. ครูกับผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงไปในทางลบ	6. ครูกับผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันในทางบวก
7. การวัดผลเป็นการประทับตราว่าใครฉลาดมาก ฉลาดน้อย แต่ไม่ได้นำผลมาใช้ในการพัฒนา	7. การวัดผลประเมินผลมุ่งนำผลมาพัฒนาปรับปรุงการเรียนรู้ของผู้เรียน

แนวทางการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องการ

แนวคิด แนวทาง การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้นมีมากมายหลายลักษณะ ไม่มีสูตรสำเร็จที่จะลอกเลียนไป ถือปฏิบัติเหมือนกันทั่วประเทศ เป็นหน้าที่ของครูผู้สอน ผู้บริหารโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องจะต้องศึกษาเรียนรู้ ปรับประยุกต์ ทดลองปฏิบัติ และค้นหาแนวทางวิธีการที่เหมาะสมกับบุคคล เนื้อหาสาระ และสถานการณ์ แนวคิดในทางปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ : ปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนที่สำคัญ ๆ ที่มีผู้เสนอแนะดังนี้

(1) เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษา คือ การพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์และสมดุล ทั้งทาง จิตใจ ร่างกาย ปัญญา และ สังคม สามารถพึ่งตนเองร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ รู้จักพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

(2) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานใหม่ที่กำลังจะประกาศใช้ในปี 2543 มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ (Skill Based) มากกว่า ความรู้ (Knowledge Based) และจะกระจายอำนาจให้สถานศึกษามีความเป็นอิสระในการพัฒนาหลักสูตรของตนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ท้องถิ่น และชุมชน สถานศึกษาสามารถบริหารจัดการในเรื่องเวลาเรียน การวัดผลและประเมินผล และการเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่

(3) การที่นักเรียนจะเรียนรู้ได้ดี ครูและผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาจะต้องมี **ความคิด ความเชื่อ** ในการจัดการเรียนการสอน ดังนี้

1. คนทุกคน แม้จะมีความแตกต่างกันก็ สามารถเรียนรู้ได้ การจัดหลักสูตรที่หลากหลาย การจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับพื้นฐานของผู้เรียนแต่ละคน จะทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ได้ ตามศักยภาพ

2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกที่ บนภูเขา, ริมทะเล, ช้างน้ำตก, เทียวป่า, ใต้ต้นไม้, สวนหย่อม, บนอวกาศ อยากรอกไปจากห้องสี่เหลี่ยมแคบๆ ออกไปเรียนรู้ท่ามกลางชีวิตจริง

3. การมีบรรยากาศการเรียนดี หลากหลาย วิธีจัดประสบการณ์ เปิดกว้างสำหรับจินตนาการ นักเรียนมีความสุขที่ได้เรียนรู้ แสดงออก, เต็มไปด้วยเสียงหัวเราะ สื่อการเรียนมากมาย, หนังสือดี, ห้องสมุดน่าใช้, ศิลปะสนุกสนาน, กีฬาฮาเฮ, ทัศนศึกษา, เรียนเป็นกลุ่มกับเพื่อนๆ เอื้อเพื่อสามัคคีรักกัน ช่วยเหลือกัน ได้ใช้เทคโนโลยีและท้องโลก จะทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดี

4. ครูที่สอนเป็น, ตรงต่อเวลา, ให้ความสำคัญกับเด็กเสมอและ ใจดีเป็นที่รัก นักเรียนจะเรียนรู้ได้ดี

5. ครอบครัวอบอุ่น พ่อแม่ให้ความรัก ความเอาใจใส่ เป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนรู้ของนักเรียน การมีประสบการณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น และกายให้ได้เห็น ให้ได้กลิ่น ให้ได้ยิน ให้ได้รส ให้ได้สัมผัสกับสถานการณ์การเรียนรู้ใหม่ๆ บ่อยๆ ต่อตัวเด็ก โยประสาทกับเซลล์สมองจะงอกงาม เกิดความฉลาด เรียนรู้ได้ง่าย มีชีวิตชีวา รู้เหตุผล

(4) การฝึกทักษะให้ผู้เรียนรู้ได้ค้นพบวิธีการเรียนรู้ของตนเอง จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์เองได้ อันจะเป็นพื้นฐานสำคัญให้ผู้เรียนเป็นบุคคลเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีความสุขที่ได้เรียนรู้ เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และตลอดชีวิตต่อไป

(5) ในการจัดการเรียนการสอนที่ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดั้น มีแนวทางและวิธีการจัดการเรียนการสอนหลากหลาย มากมายหลายลักษณะ ที่ครูสามารถเลือกนำไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนได้เช่น

1. การเรียนการสอนแบบบูรณาการ
2. การเรียนการสอนแบบโครงการ
3. การเรียนรู้โดยวิธีการสืบเสาะ
4. การเรียนการสอนโดยใช้ทักษะ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์
5. การเรียนการสอน โดยใช้โครงการวิทยาศาสตร์
6. การเรียนการสอนแบบสืบสวน
7. การเรียนการสอนแบบแก้ปัญหา
8. การเรียนการสอนเพื่อสร้างความรู้
9. การเรียนการสอนเพื่อสร้างความคิดรวบยอด
10. การเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม
11. การเรียนแบบร่วมมือ
12. การสอนเสริมโดยเพื่อน
13. การเรียนที่บ้าน

องค์ประกอบสำคัญในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดี

นักเรียนจะเรียนได้ดี ถ้าองค์ประกอบต่างๆ ต่อไปนี้ดีคือ

1. ครูมีเมตตา จริงใจ และอ่อนโยนต่อนักเรียนทุกคนโดยทั่วถึง เข้าใจความรู้สึกของนักเรียน ความใฝ่ฝันของนักเรียน เอาใจใส่ต่อนักเรียนทุกคนโดยเท่าเทียมกัน มีความยุติธรรม และวางตัวเป็นแบบอย่างที่ดี

2. บทเรียนเริ่มจากง่ายไปยาก คำนึงถึงวุฒิภาวะและความสามารถของนักเรียน มีความต่อเนื่องในเนื้อหาวิชา และขยายลงไปสู่ความรู้แขนงอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจต่อชีวิตและโลกรอบตัว

3. วิธีการเรียนสนุก ไม่เบื่อ และตอบสนองความสนใจใฝ่รู้ของนักเรียน การนำเสนอเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ยัดเยียดหรือกดดัน เนื้อหาที่เรียนไม่มากเกินไปจนนักเรียนหมดความสนใจ

4. ทุกขั้นตอนของการเรียนรู้ มุ่งพัฒนาและส่งเสริมกระบวนการคิด ในแนวต่างๆ ของนักเรียน รวมทั้งความคิดสร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ จากการประมวลผลข้อมูลและเหตุผลต่างๆ คิดแก้ปัญหาอย่างมีระบบ

5. แนวการเรียนรู้สัมพันธ์และสอดคล้องกับธรรมชาติ เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สัมผัสความงาม และความเป็นไปของสภาพสิ่งรอบตัว บทเรียนไม่จำกัดสถานที่ เวลา และทุกคนมีสิทธิ์เรียนรู้เท่าเทียมกัน

6. มีกิจกรรมหลากหลาย สนุก ชวนให้นักเรียนเกิดความสนใจต่อบทเรียนนั้นๆ เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ภาษาที่ใช้ในการจูงใจนักเรียนนุ่มนวล ให้กำลังใจ และเป็นไปในเชิงสร้างสรรค์

7. สิ่งที่ใช้ประกอบการเรียนเร้าใจ ให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจตรงเป้าหมาย ซึ่งกำหนดให้ผู้เรียน สามารถเรียนรู้จรรู้ชัด (Learn to Know) เรียนจนทำได้ (Learn to do) และเรียนเพื่อเป็น (Learn to be)

8. การประเมินผลมุ่งเน้น พัฒนาการของผู้เรียนในภาพรวมมากกว่าจะพิจารณาจากผลการทดสอบทางวิชาการ และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ประเมินผลตนเองด้วย (วันชัย พงษา, 2542 : 21-25)

แนวทางเพื่อสนับสนุนปฏิรูปการเรียนรู้

1. เผยแพร่สนับสนุนให้ความรู้แก่ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนชุมชนอย่างต่อเนื่อง
2. พัฒนาบุคลากรทุกคนในโรงเรียนในหลายๆ วิธีการเพื่อพัฒนาให้เขาเหล่านั้นเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ
3. จัดทำธรรมนูญโรงเรียน แผนพัฒนาโรงเรียน ซึ่งเป็นแผนแม่บทเพื่อให้ครูบุคลากรในโรงเรียนปฏิบัติงานตามแผน
4. พัฒนาหลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น
5. จัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทรัพยากรให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ตลอดจนจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศให้มีความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวในทางที่จะสร้างปัญญาของการเรียนรู้
6. พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ
7. สนับสนุนให้ครูสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการหลากหลาย และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมเสนอแนวคิดในการบริหารและการจัดการของโรงเรียน
8. สนับสนุนให้ครูและผู้เกี่ยวข้องพัฒนางานร่วมกัน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน และกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน
9. ควบคุมตรวจสอบ ประเมิน และพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ และแนวทางการสนับสนุนการเรียนรู้ให้ดีกว่าเดิมอยู่เสมอ โดยให้มีระบบการประเมินเป็นระยะๆ และต่อเนื่อง
10. รายงาน และเผยแพร่ผลการดำเนินการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้แก่ผู้บังคับบัญชา หน่วยงานในสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสาธารณชน อย่างสม่ำเสมอเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และเพื่อแสวงหาความร่วมมือจากแนวร่วมกลุ่มต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและปรับปรุงงานที่ทำอย่างสม่ำเสมอ